

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw

Scheffers, A.A.J.

Citation

Scheffers, A. A. J. (2013, April 18). *'Om de kwaliteit van het geld'. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de 18de eeuw*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20829>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20829> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Scheffers, Albert Antoine Jacques

Title: Om de kwaliteit van het geld. Het toezicht op de muntproductie in de Republiek en de voorziening van kleingeld in Holland en West-Friesland in de achttiende eeuw

Issue Date: 2013-04-18

20 De nieuwe enkele stuivers 1764

over de steden.

De tweede en laatste keer dat er in de achttiende eeuw in opdracht van de Staten van Holland en West-Friesland enkele stuivers worden geproduceerd en gedistribueerd, is in 1764. Ook dan is het doel de kwaliteit van het in omloop zijnde zilveren kleingeld te verbeteren.

20.1 Wat vooraf ging aan de productie van de nieuwe enkele stuivers 1764

Na een periode van stilte rond de Hollandse enkele stuiver wordt pas in 1755 door de gedeputeerden van Gelderland in de Staten-Generaal melding gemaakt van een nieuwe grote schaarste aan goede enkele stuivers. Zij verzoeken toestemming om hun Muntmeester voor *f* 20.000: - aan nieuwe stuivers te laten slaan. Hoe de gedeputeerden tot deze hoeveelheid komen, is niet duidelijk. De generaalmeeesters wijzen de Staten-Generaal er desgevraagd op dat de productie van 400.000 stuks nieuwe Gelderse enkele stuivers tot gevolg zou kunnen hebben dat andere gewesten worden overspoeld met deze exemplaren. Het gelijkheidsbeginsel volgens welk een muntstuk, geslagen conform de in een verordening van de Staten-Generaal vastgelegde specificaties, in de gehele Republiek mag circuleren, is kennelijk nog steeds niet van kracht. Of geldt hier het uitgangspunt dat de gewesten elkaar de voordelen uit de muntproductie niet gunnen? Voorlopig is het antwoord op deze vraag nog niet gegeven, want de tot nu toe bestudeerde stukken vermelden niets over dit onderwerp.

De generaalmeeesters zijn van mening dat *f* 12.000: - genoeg moet zijn om de schaarste aan enkele stuivers in het gewest Gelderland te slechten. Opnieuw wordt niet duidelijk hoe de generaalmeeesters tot deze hoeveelheid zijn gekomen. De Staten-Generaal besluiten Gelderland toestemming te geven voor de productie in hun Munt van het geadviseerde bedrag. Als voorwaarde voor deze toestemming stellen zij dat de andere gewesten de vrijheid krijgen een gelijke som aan nieuwe enkele stuivers te munten.¹²⁵⁸

De Staten van Holland en West-Friesland nemen niet zelf het initiatief tot de productie van nieuwe stuivers. Het is Wouter Buck, zoon en sinds 1756 opvolger van de Dordtse Muntmeester Otto Buck, die in augustus 1759 naar aanleiding van de toestemming aan zijn Gelderse collega verzoekt *f* 12.000: - aan nieuwe stuivers te mogen maken en distribueren. Als reden voor zijn verzoek noemt Buck junior niet de extra bepaling in het besluit van de Staten-Generaal van december 1755, dat als Gelderland gebruik maakt van de toestemming ook de andere gewesten nieuwe stuivers mogen

laten munten, maar het groeiende tekort aan goede enkele stuivers in het eigen gewest.

De generaalmeeesters melden de Staten van Holland desgevraagd dat er inderdaad voor *f* 12.000: - aan nieuwe stuivers kan worden geproduceerd. Tweederde van dit bedrag dient te worden toegestaan aan de Munt te Dordrecht en eenderde aan de Westfriese Munt te Enkhuizen. Aangezien het hier gaat om een productie die wordt verricht voor rekening en risico van de Muntmeesters en niet voor die van het gewest, kan deze aanmunting niet gezien worden als een geldvoorziening die vanuit het gewest is geregeld.¹²⁵⁹ Nadere uitwerking van overgeleverde gegevens over deze aanmunting past dan ook niet binnen het kader van deze studie. Volledigheidshalve kan hier nog wel worden gemeld dat zowel de Dordtse Muntmeester Otto Buck als zijn Westfriese collega Theunis Kist pas in het jaar erop, 1760, gebruik maken van de toestemming nieuwe enkele stuivers te produceren.¹²⁶⁰

Afb. 61 Westfriese pijlstuiver 1760. P&VdW Ho 78 en Wf 65.

In de bijeenkomst van raden en generaalmeeesters van zaterdag 10 december 1763 komt een brief van de gezamenlijke Muntmeesters aan de Staten-Generaal om weer enkele stuivers te mogen maken, waarop zij advies moeten geven.¹²⁶¹ Hun antwoord beginnen de generaalmeeesters met de herinnering dat de Staten-Generaal voor het laatst op 29 december 1755 elk gewest in de Republiek hebben toegestaan om *f* 12.000: - aan pijlstuivers te slaan. Ze bevestigen tevens de tegenwoordige schaarste aan zilveren kleingeld en melden dat de prijs van het zilver op het moment gunstig is voor aanmunting van enkele stuivers zonder dat de provinciale kas er schade van hoeft te ondervinden. Zij adviseren de Staten-Generaal daarom te voldoen aan het verzoek van de gezamenlijke Muntmeesters. Opnieuw wordt een hoeveelheid genoemd van *f* 12.000: - per gewest. Vanwege het grote aantal inwoners in het gewest Holland en West-Friesland adviseren de generaalmeeesters de Munt te Dordrecht een dubbele hoeveelheid te laten produceren. De leden van de Staten-Generaal besluiten het advies in de eigen achterban nader te bespreken.¹²⁶²

De gedeputeerden van Holland zijn de eersten die op dit onderwerp terugkomen. In de vergadering van 9 januari melden zij akkoord te gaan met het advies van raden en generaalmeeesters. Ze dringen bij de gedeputeerden van de overige gewesten aan met spoed een beslissing te nemen over het advies

¹²⁵⁸ NA 1.01.02-3529 fol. 507v-508 en NA 1.01.44-71 fol. 184-186. Resolutie Staten-Generaal d.d. 29 december 1755.

¹²⁵⁹ Resoluties Staten van Holland d.d. 18 augustus 1759.

¹²⁶⁰ Purmer / Van der Wiel, *Handboek*, deel I nr. Ho 78 en WF 65. Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 147 en 228.

¹²⁶¹ NA 1.01.02-3560 fol. 720v-721. NA 1.01.44-69 fol. 179. Resoluties Staten-Generaal d.d. 9 december 1763. Verslag vergadering R&G 10 december 1763.

¹²⁶² NA 1.01.02 fol. 3560 fol. 773v. NA 1.01.44-25 fol. 9v-10. Advies van R&G aan Staten-Generaal d.d. 22 december 1763. Resoluties Staten-Generaal d.d. 23 december 1763.

betreffende de aanmaak van pijlstuivers.¹²⁶³ Een week later komen de gedeputeerden van Gelderland met hun reactie op het advies van de generaalseesters. Zij nemen uitgebreid stelling tegen de in dit advies voorgestelde dubbele hoeveelheid voor de Munt van Dordrecht, waarin zij een mogelijk precedent voor toekomstige aanmuntingen zien, als een dubbele hoeveelheid wordt toegestaan. Zij verwijzen daarbij naar de reeds genoemde resolutie van de Staten-Generaal van 29 december 1755, waarin deze bepaling niet voorkomt. Bovendien, zo voeren zij aan, kunnen de nieuwe pijlstuivers niet alleen bedoeld zijn voor de inwoners van het eigen gewest. Uit de praktijk blijkt dat ‘alle specien op de respectieve Munten deser Vereenigde Nederlanden gemunt, in alle de provinciën dooreen circuleeren’. Het groter aantal inwoners in het gewest Holland telt daarom volgens hen niet als argument. Wanneer Holland meer dan de voorgestelde *f* 12.000: - aan nieuwe pijlstuivers denkt nodig te hebben, willen de gedeputeerden van Gelderland daar alleen maar mee akkoord gaan, als zij in hun eigen provinciale Munt een gelijk bedrag mogen munten. Besloten wordt de gedeputeerden van de gewesten die zich nog niet namens hun principalen hebben uitgesproken over dit onderwerp, te verzoeken dit zo spoedig mogelijk te doen.¹²⁶⁴ Dat gezamenlijk wordt besloten eerst de antwoorden van alle gewesten af te wachten, duidt op een streven tot meer centralistisch denken en handelen. Wat betreft de productie van kleingeld is dit niet eerder voorgekomen. Bij de vervaardiging van de koperen duiten blijft dit centralistisch denken en handelen uit tot 1769.¹²⁶⁵

Binnen dit onderzoek is het tevens de eerste keer dat een deputatie van een van de gewesten zich goedkeurend uitlaat over het circuleren van muntstukken in het eigen gewest die niet in de eigen Munt zijn geslagen. Wat de beweegreden van de gedeputeerden van Gelderland zijn geweest is niet duidelijk, maar opvallend is het wel. Tot nu toe hebben alle gewestelijke Munthuizen steeds kleingeld aangemunt ten behoeve van de inwoners van het eigen gewest. In Utrecht, waar het recht tot aanmunting van kopergeld bij de stad berust, gebeurt dat echter niet alleen ten behoeve van de inwoners van de stad maar van die van de hele gewest. De gedeputeerde van de provincie Utrecht meldt in de vergadering van de Staten-Generaal van 3 februari dat hij namens zijn Staten akkoord mag gaan met het voorstel om nieuwe enkele stuivers aan te munten, op voorwaarde dat aan elk van de acht Munten een gelijke portie wordt toegestaan.¹²⁶⁶ Hij bedoelt de Munthuizen van elk van de zeven gewesten en de Westfriese Munt als achtste.

De afgevaardigden van Overijssel laten in de vergadering van de Staten-Generaal van 4 april het besluit van de Ridderschap en steden der Staten van Overijssel van de 23ste maart voorlezen.

De Staten van Overijssel gaan evenmin akkoord met een dubbele hoeveelheid voor de Munt van Holland en zijn van mening dat *f* 12.000: - aan nieuwe enkele stuivers voor elke Munt in eerste instantie genoeg moet zijn. Wanneer anders blijkt, moet in de vergadering van de Staten-Generaal

opnieuw worden besloten over een extra productiequotum.¹²⁶⁷

Bijna drie weken later komen de gedeputeerden van Zeeland met de reactie van hun Statenvergadering van 4 april. Ook daar is besloten alleen akkoord te gaan met de nieuwe aanmunting als elke Munt een gelijke hoeveelheid krijgt toegestaan.¹²⁶⁸

De gedeputeerden van Stad en Lande komen op 7 mei met het besluit over de pijlstuivers van hun Statenvergadering. Ook de Groningers kunnen alleen akkoord gaan als er in alle Munthuizen een gelijke hoeveelheid wordt geslagen. De leden van de Staten-Generaal besluiten hierop de gedeputeerden van Friesland aan te sporen als laatsten nu snel te komen met het oordeel van hun Statenvergadering over dit onderwerp.¹²⁶⁹

Wanneer deze een week later het besluit van de Staten van Friesland over dit onderwerp van 11 mei laten voorlezen, blijkt dat zij akkoord gaan met de productie van nieuwe enkele stuivers. De dubbele hoeveelheid voor de Munt van Dordrecht wordt niet genoemd. Nu kan worden overgegaan tot het opstellen van een algemene resolutie. Besloten wordt elke Munt in de Republiek toe te staan voor *f* 12.000: - aan pijlstuivers te produceren.¹²⁷⁰ Niet de Munt te Dordrecht, maar het gewest Holland en West-Friesland krijgt met haar twee Munthuizen, in Dordrecht en (op dat moment) in Enkhuizen, toch het dubbele quotum toegewezen.

20.2 De productie van de nieuwe enkele stuiver 1764

Over deze aanmunting van de enkele stuiver 1764 te Dordrecht is informatie beschikbaar in het register dat provoost of smidmeester Christiaan Boonen en zijn opvolgers hebben bijgehouden. Het register, 188 genummerde foliovenn groot, heeft Boonen op 17 april 1758 van de secretaris van de Generaliteits Muntkamer toegezonden gekregen. Het is bijgehouden van 17 april 1758 tot en met 8 februari 1806. Op die dag wordt de laatst geproduceerde partij munten – gouden dukaten met jaartal 1806 – door de gezellen van de Munt te Dordrecht afgeleverd. Inspecteur en essayeur-generaal W.A.A. Poelman heeft het register op 16 juli 1806 geraadpleegd in verband met de verantwoording van de achtste en tevens laatste muntbus van Jan Abraham Bodisco, de laatste Muntmeester van Holland te Dordrecht.

Het register van de smidmeester maakt duidelijk dat de enkele stuiver 1764 tussen 17 juli tot en met 4 augustus van dat jaar in vijftien partijen is geproduceerd. Samen wegen de ‘opleveringen’ van de Muntgezellen aan de Muntmeester Wouter Buck 798 mark.¹²⁷¹ In totaal zijn tenminste *f* 12.030: - aan nieuwe pijlstuivers 1764 gemaakt. Over de verdeling van de pijlstuivers over verschillende steden is niets bekend.

¹²⁶³ NA 1.01.02-3562 fol. 46-46v. Resoluties Staten-Generaal d.d. 9 januari 1764.

¹²⁶⁴ NA 1.01.02-3562 fol. 65v-67v. Resoluties Staten-Generaal d.d. 16 januari 1764.

¹²⁶⁵ Zie hoofdstuk 15 in dit deel van deze publicatie.

¹²⁶⁶ NA 1.01.02-3562 fol. 134v-135. Resoluties Staten-Generaal d.d. 3 februari 1764.

¹²⁶⁷ NA 1.01.02-3562 fol. 394-396v. Resoluties Staten-Generaal d.d. 4 april 1764.

¹²⁶⁸ NA 1.01.02-3562 fol. 482v-483v. Resoluties Staten-Generaal d.d. 24 april 1764.

¹²⁶⁹ NA 1.01.02-3562 fol. 599v-601v. Resoluties Staten-Generaal d.d. 7 mei 1764.

¹²⁷⁰ NA 1.01.02-3562 fol. 638v-639v. NA 1.01.44-72 fol. 189. Resoluties Staten-Generaal d.d. 14 mei 1764.

¹²⁷¹ NA 3.01.30-198 fol. 184v. Register van de smidmeester 1758-1806.

Op de Westfrieze Munt start de productie van de enkele stuivers op 13 juli 1764. Deze geschiedt onder verantwoordelijkheid van de drie jaar daarvoor aangestelde Muntmeester Pieter Buijskes, van waardijn Cornelis François Duijvens en van essayeur Klaas van der Kraag. Verdere gegevens over deze productie van de Munt te Enkhuizen ontbreken. Volgens de akte van opening van de eerste muntbus van Pieter Buijskes hebben zijn gezellen ook in 1765 en 1766 (tot 22 maart) nog pijlstuivers geproduceerd. Het gaat hier om een partij van in totaal 782 mark.¹²⁷² Over het exacte gewicht van deze Westfrieze enkele stuivers 1764, 1765 en 1766 is niets bekend. In de akte van opening van de eerste muntbus van Pieter Buijskes staat bij de enkele stuiver vermeld: 'Deze penning is, vermits er maar 197 in de bus waren, niet kunnen gewogen nog geessaijeerd worden...'.¹²⁷³ Indien de gezellen de enkele stuivers precies hebben weten te produceren op het voorgeschreven gehalte en gewicht, betreft het hier ongeveer 236.000 stuks. Maar wanneer gebruik is gemaakt van de uiterste tolerantie, dan kunnen er 240.000 stuks zijn geslagen, wat precies overeenkomt met het in 1764 toegestane bedrag van f 12.000: -. Omdat de administratie van de waardijn of het register van de provoost van de Westfrieze Munt, zoals van de Munt van Dordrecht niet bewaard zijn gebleven, kan voorlopig niet anders worden geconcludeerd dan dat de Westfrieze Muntgezellen wel heel lang over de verwerking van het toegestane quotum hebben gedaan. Wat de oplage van de enkele stuivers 1764, 1765 en 1766 zijn geweest en hoe de verdeling onder de steden is geweest, blijkt evenmin.

Afb. 62 Westfrieze pijlstuiver 1764. P&VdW Ho 78 en Wf 65.

Na een uitgebreide discussie over gelijke quota voor alle gewesten en niet, zoals de generaalsesters adviseren een dubbele hoeveelheid voor de Munt te Dordrecht, geven de Staten-Generaal in mei 1764 toestemming om in elk van de Munthuizen van de Republiek f 12.000: - aan nieuwe pijlstuivers te maken. Het gewest Holland en West-Friesland krijgt hiermee toch een dubbele hoeveelheid omdat het twee Munten binnen de grenzen heeft. Verzendlijsten van de enkele stuiver 1764 zijn niet teruggevonden, zodat over de verdeling onder de Hollandse en Westfrieze steden niets kan worden gezegd. De Westfrieze Munt spreidt de productie van het toegestane quotum aan pijlstuivers waarschijnlijk uit over de jaren 1764, 1765 en 1766.

20.3 Samenvatting stuiver 1764

Op verzoek van de vertegenwoordigers van Gelderland geven de Staten-Generaal eind 1755 toestemming om voor f 12.000: - aan nieuwe stuivers te slaan. Op basis van de in 1738 gemaakte afspraken mag Holland nu eenzelfde hoeveelheid laten aanmunten, maar geeft daarvoor geen opdracht. Pas wanneer Muntmeester Wouter Buck in augustus 1759 de Staten verzoekt om evenals zijn Gelderse collega nieuwe stuivers te mogen slaan, besluiten zij toestemming te verlenen. Buck mag voor eigen rekening en risico f 8.000: - aan nieuwe pijlstuivers maken, zijn Westfrieze collega Pieter Buijskes f 4.000: -. Het betreft hier dus géén opdracht, maar een toestemming van de Staten van Holland. De twee Muntmeesters maken allebei in het jaar erop pas gebruik van deze toestemming.

¹²⁷² NHAH 10-53. Besier, *Muntmeesters en hun muntslag*, 52. Polak, *Historiografie*, deel II bron nr. 229. Purmer & Van der Wiel, *Handboek*, deel I nr. Wf 65.

¹²⁷³ NA 1.01.44—50. NHAH 10-53.